

Nanosile so skupaj vsakovrstnih pijač in jedil ter pripravile velik obed. Najbolj priljubljena pijača je bila »pálenka« (žganje). Med obedom so rokovnjači prepevali svoje pesmi in z vsem svetom brili norce. Končavši »múfanje« (obed) je dajal »papež« ženam razne ukaze, n. pr. »Vahka, volhaj feškát! Kéta, šebaj pórbovne víntrat! Oltova čoklja, volhaj fosat špelúcmánov in pérnic! Dérnica, prákaj galínko in vnemaj šmól-

covne, da mi jo boš sutar pobrán-dala!« itd.¹⁾

»Núfanje« (obed) je trajalo tako dolgo, da so vsi siti in »papórbani« (pijani) v krogu »podrómali« (pospali). Po končani veselici so se razšli na razne kraje izvrševat grozne naklepe. (Dalje.)

¹⁾ Slovenski: »Mati, pojdi prosit! Starka, krevljaj pijače kupit! Stara šema, pojdi krast jabolk in hrušk! Dekle, ujemi kokoš in vzemi masti (masla), da mi jo boš jutri spekla!« itd.

Schopenhauer.

(Slika iz novejše modroslovne¹⁾ in kulturne zgodovine. Spisal dr. Fr. L.)

Beseda »modrost« je v dobrem glasu, in »modrijan« pomeni častitljivega moža. A ni vse to dobro, čemur pravi svet »modrost«. Prav mnogokrat delajo z modrostjo tako, kakor bi bila v istini neumnost. Pa tudi »modrijani« niso vedno častitljivi možje — pač da le nekateri, ki tega imena niso vredni.

Pa takoj v začetku ne smem modrosti in modrijanov pripraviti ob dobro ime, morebiti bi imeli čitatelji skušnjavo, da bi niti ne čitali takega spisa. Opomniti vendar smem, da zanimiv bode spis izvestno, kajti Schopenhauer je zanimiva oseba — že sama po sebi. A zanimivost tega moža prihaja še od drugodi. Da o Schopenhauerju piše in govori danes vse vprek, to je znana istina. Ali je tudi prav, to bomo videli. Da torej lahko izpregovori naš list o njem, o tem ni dvomiti. Ako ne izpregovorimo mi tukaj, govorili bodo drugi na drugih mestih.

Schopenhauer je modroslovec. Kaj je modroslovec in kdo je modroslovec, to se ne dá povedati z malo besedami; a zdí se mi, da niti z malo,

niti z mnogimi besedami ni treba, kajti beseda sama pravi, da mora tak mož, ki zasluži to ime, res moder biti. Saj ne more nikdo dati tega, česar nima sam; kako bi modroslovec učil modrosti druge ljudi, ako bi sam ne bil moder?

Ker velja Schopenhauer sploh za modroslovca, torej mora tudi moder biti, ali vsaj moral je nekda — sedaj ni več med živimi. Svojim čitateljem bi rad pokazal, kako je bil Schopenhauer moder, kako je kazal svojo modrost v življenju in v naukih. Dragi čitatelj bode mnogo lažje umeval, kaj je novejše modroslovje, ako mu popišem enega modroslovca natančneje, kakor bi mogel umevati splošnje razkladanje. Da pa hočem tudi življenje popisati, kolikor je prav in potrebno, za to je ta razlog: Vsak človek gotovo najraje pomaga sam sebi: tako tudi Schopenhauer. Ako je njega osrečila in oblažila njegova modrost, potem utegne tudi druge; ako pa njega ni, kako bi neki oblažila druge, ki niso tako dobro spoznali njegovega nauka, kakor ga je poznal sam? Sokrata je učil n. pr. njegov nauk, naj se trudi za krepost, naj bode

¹⁾ Lani smo začeli vrsto spisov z naslovom: »Vede v sedanjem času«. Te spise bomo nadaljevali letos, a ne z enim naslovom, ampak deli bomo razne spise pod posebne naslove. To je prijetnejše za čitelje, pa tudi za uredništvo je lažje, ker se giblje prostje.

pokoren državnim zakonom; zato je tudi Sokrat imel lepe kreposti in umrl je pokoren državni oblasti. Zato smemo reči: Sokratovi nauki so dobri nauki, ker so ga učili dobro, krepostno, srečno živeti in druge osrečevati. Kaj pa Schopenhauer? S tem vprašanjem se bomo pečali. Nikomur ne bode težko umeti razkladanja, ker bode čisto jasno, resnično, brez zvijač, pisano samo iz ljubezni do resnice.

Še enkrat opomnim, da si čitatelj pod tem imenom ne sme misliti samo kakega malopoznanega pisatelja tam gori nekje, kjer so doma ljudje nemškega imena, ampak Schopenhauer se zdi nekaterim sedanjim možem in celo ženam nekaj prerok, modrijan vseh modrijanov. Da je to res, o tem priča celó bela Ljubljana. Tukaj namreč je izhajal pred nekaj leti v založbi knjigarne, ki zalaga tudi slovenske knjige, časopis ali zbornik s čudnim imenom (a hvala Bogu, ne v slovenskem jeziku); ta je prinašal tudi spise z naslovom: »Pisma o ženskem slovstvu¹⁾«, t. j. takem, katero izvira od žen, od pisateljic. Tam sem čital v VI. pismu, pisanem »premilostni gospej« to-le: »Izprevideli ste, prečastita gospa, da so sprejele nemške modroslovke in naše novejšje pesnice s posebno ljubeznijo Schopenhauerjev pesimizem²⁾ in njegovo občudovanje vzvišenih naukov Buddhe³⁾ — razsvetljenega. O tem se ne morete čuditi; kajti ne samo v Parizu so ljudje udani buddhovstvu, ampak — kakor trdi učeni Döllinger — skoro gotovo častita dve tretjini vseh ljudij Buddho kot najvzvišenejši vzor vseh krepostij. Omikancem našega časa ne ugajajo trdi nauki rimski,

¹⁾ Naznanjam, da bodem vse, kar bodem navajal od drugodi, prevajal v slovenski jezik; kjer bode treba, navajal bodem pod črto v izvirniku. To zahteva namen lista.

²⁾ Pesimizem se imenuje oni modroslovni nauk, ki pravi, da je svet jako jako slab, da, najslabši, kar je svetov le mogoče. Človeško življenje da je le nekaka muka in da je najpametnejše tako življenje končati. Pesimizem izvira od lat. »pessimus« = najslabši.

³⁾ Buddha, t. j. razsvetljeni, je učil čudno vero; najbolj pa nauk, da mora človek samega sebe ukončavati, zatirati, — da tako pride na posled v — nič ali v Nirvano. Živel je nekako 550—480 pred Kr.

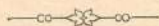
tudi ne svetohlinstvo protestantovsko: zaradi tega hité v veliki večini k buddhovstvu, katero mora krščanstvo za tako neznansko mnogo dobrega zahvaliti, k buddhovstvu, katerega pravoslovje — v svoji prvotni čistosti — je morebiti višje, kakor krščansko.« Tako se je pisalo v beli Ljubljani ali za belo Ljubljano, tako se bje-resnici v obraz, tako se zasmehuje in zaničuje naša krščanska vera, in nauki grozni in nespametni Buddhovi se stavijo nad krščanstvo. A zaslugo to ima Schopenhauer, da je vero Buddhovo tako razširil med omikance, in Schopenhauer je ljubljenec današnjih nemških modroslovk ali filozofic, kakor tudi pesnic. Iz tega se dovolj vidi, da Schopenhauer ni kaj malega, ampak mož, ki hoče na mesto krščanstva postaviti čisto drugo vero.

Še bolj se nam bode razjasnilo, kaj je Schopenhauer, ako slišimo, kar pravi sam o sebi. Schopenhauer ni mislil sam o sebi preveč ponižno. »Jaz sem zagrnjalo bolj odgrnil, kakor kateri koli izmed umrljivih ljudij.« On sam je imel sebe za tako vzvišenega nad druge ljudi, »kakor so zvezde vzvišene nad zemljo.¹⁾« To je pač dovolj. On je torej mislil, da je bil večji modroslovec nego vsi modroslovci pred njim, in da je najvzvišenejši človek izmed vseh vrstnikov, ali morebiti še človek ne. On je bil uverjen, da »od Kanta do njega ni nikdo kaj pametnega mislil o modroslovju.« Zato je bilo Schopenhauerju mnogo na tem, da bi se krščanstvo kmalu uničilo, da bi tem preje vladalo njegovo modroslovje.

Mladi čitatelj se ne smé spodtikati nad tem, da bode tu pa tam slišal kako nespoštljivo besedo o naši krščanski veri. Pomisli naj, da ima dandanes, kakor vedno, krščanska vera mnogo nasprotnikov in ti jo zasramujejo, pobijajo, kakor koli morejo. Tudi modroslovci ji niso vsi prijazni. Zato naj se nikar ne čudi, ako ji tudi Schopenhauer ni bil prijatelj. Zakaj pa ne? Poslušajmo, kako je bil Schopenhauer vzgojen, kako je živel, delal, umrl in kako je pisal.

(Dalje.)

¹⁾ Zeitschr. f. kathol. Theol. Innsbruck. 1878, p. 332.

Schopenhauer.

(Slika iz novejše modroslovne in kulturne zgodovine. Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Arthur Schopenhauer se je porodil iz imovite rodovine v Gdanskem (Danzig) dne 22. februarja 1788. Njegov oče Henrik Floris Schopenhauer je bil bogat kupec v Gdanskem. A ni mu bila sreča tako mila v drugem oziru, da bi bil namreč imel tudi po duhu dobra in blaga roditelja. V tej rodovini je bila namreč blaznost nekako dedna: njegova stara mati je zblaznela, njegov strijc Karol Gottfried je z razkošnostjo pamet svojo na pol zapravljal, in Arthurjev oče sam, ki je bil zelo strastnega in silovitega značaja, imel je v svoji starosti včasih mračne trenutke. Po očetu je Arthur dokaj trdosti in mračnosti poddedoval. Mati mu je bila znana »Johanna Henriette Schopenhauer«, znana kot pisateljica. Posebne duhovitosti ni imela po naravi, tudi blagih duševnih lastnosti ne. A bila je lepe vnanjosti in podala 18 let stara deklica roko 20 let starejšemu, nikakor ne lepemu kupcu. Prave medsebojne zakonske ljubezni ni bilo med njima, a bila sta oba kolikor toliko drug z drugim zadovoljna. Pri svojem možu je našla mlada žena mnogo knjig in jih je kaj rada čitala. Tako jo je prišla želja, da bi bila pisateljica, in res se je pozneje zelo bavila s pisateljevanjem. A posebne cene to ni imelo, in celó njen sin ni pozneje sodil ugodno o materi pisateljici. Hvala in čast sta ji bili nad vse. V tej hiši ni bilo drugega krščanskega značaja, kakor nekatere protestantske šege — brez pravega duha, brez resnice. Arthur je vzrastle brez prave vzgoje. On sam se je sicer pozneje s to vzgojo hvalil, češ, da je bila »brez predsodkov, vsestransko liberalna že od prve otroške dôle — torej drugačna, kakor je vzgoja večine nemških učenjakov.«¹⁾

Da so bile gmotne razmere njegovega očeta zelo ugodne, vidi se tudi iz tega: Ko so prišli l. 1793 Prusi v Gdansko in je zasedli, zapustil je oče njegov to mesto in se naselil v Hamburgu, dasi je imel pri tem precejšnjo izgubo. A Prusov ni maral kar nič. Tudi je ta mož rad potoval, in ko je bil Arthur še jako mlad, že je bil tudi on na potovanju. Zlasti ga je oče vzel kot 9letnega dečka sabo na Francosko in ga tam pustil pri kupčijem prijatelju v Havre-u čez dve leti. Tu se je pa sprevrgel popolnoma v Francoza, kar je oče tudi nameraval. Ko se je vrnil po morju sam domov v Hamburg, ni znal več nemščine in se je le polagoma privadil »trdih zvokov« tega jezika. Dali so ga v neki zasebni zavod, kjer se je učil tudi nekoliko latinščine, a le malo. Sam je omenjal pozneje, da se je naučil latinščine še le v 19. letu — v šestih mesecih. Oče je namreč nameraval vzgojiti ga za kupca, kakor je bil sam.

V letih 1803 in 1804 je bila zopet cela družina na potovanju — Arthur je imel še eno sestro — in sicer v Belgiji, Angliji, Franciji in v Švici. Mati Johanna je to potovanje popisala. Na Angleškem so ostali šest mesecev, in tu se je Arthur seznanil z angleškim jezikom in slovstvom, katero je pozneje jako čislal. Le pobožnost (Bigoterie) Angležev mu ni bila všeč. »Ko bi vendar mogla baklja resnice prežgati to temo!« pisal je starišem. Mati pa mu je pisala: »Krščanstva dobivaš že dovolj, in ne morem se hudovati, da se ti zdi nekoliko preveč.« Ko je bil pozneje nekoč v Gentu pri slovesni maši, polastilo se ga je »čustvo pobožnosti s silo; toda nekam čudno«, zakaj tega ni bil vaje v mladosti med protestanti, »katerih kričeče petje ljudem ušesa trga, in se mora človek premagovati, da se ne smeja množici bleketajoči z razprtimi gobei.« Tako je govoril naš filozof o

¹⁾ Gwinner: Arthur Schopenhauer aus persönlichem Umgange dargestellt. Leipzig. 1862. — Gwinner je svojemu junaku jako prijazen, da, prav občuduje ga.

veri protestantovski, v kateri je bil vzgojen.

Ob novem letu 1805 vstopi Arthur v kupčijski nauk pri senatorju Jenischu v Hamburgu. Nekaj mesecev potem pa mu umre nagloma oče, in sicer skoro gotovo vsled samoumora. Mož je bil čmeren, vedno poln strahu in nejevolje. Bal se je, da ne bi izgubil svojega imetja. Tako je mogel sin po takem očetu marsikaj temnih in mračnih na-

zorov o življenju podedovati. A poleg tega je podedoval tudi lepo imetje, ki se mu ni zdelo, kar si bodi. »Ko bi bil jaz reven, ako bi bil moral živeti od filozofije in uravnavati svoje nauke po zapovedih vlade, pognal bi si bil kroglo skozi glavo«, rekel je nekoč svojemu prijatelju Frauenstädtu.¹⁾

(Dalje.)

¹⁾ Janssen, »Zeit- u. Lebensbilder«, 1889. V. str. 300.

Nekaj porabnih mislij o slovenščini v govoru in v pismu.

(Piše *France S. Lekše.*)

(Dalje.)

9. „*Cesarjevič*,-a, *kraljevič*,-a.“ Nekim našim novinam se je priljubila nemščizna »prestolonaslednik« namestu *cesarjevič* ali pa *kraljevič* ali skratka *naslednik* za nemški Thronfolger. Prestolonaslednik je že inace nerodna beseda in tudi nepoznana ljudstvu. Tudi v najboljši naš slovar se je vtepla.¹⁾ Ljudstvo pozna besedo *naslednik*, in ta tudi zadošča, ne da bi ji še morali pristaviti »prestol«. Postavim papežev naslednik. Nepokvarjen Hrvat in Srb kakor tudi Rus ne rabi besede »prestolonaslednik« za nemški Thronfolger. Rus pravi: carévič der Thronfolger in carévna die Thronfolgerin, korolevič Erbprinz, korolevna Erbprinzessin.

10. „*Gledé*“ se rabi pri nas navadno z roditeljskim, gledé tega²⁾ itd. Ménimo, da to diši dovolj po nemškem duhu. V tej konstrukciji odgovarja nemškemu in Anbetracht dessen, mit Rücksicht auf... Znano pa mora biti vsakemu, da je *gledé* stari deležnik (kakor *gredé*) in pomeni toliko, kakor *gledajoč*, *gledaje*. Poslednje oblike pa ne moremo

združevati z roditeljskim, torej ne smemo ni prve, t. j. *gledé*, katera je ravno tako deležnik, kakor prva. Združevati nam je vedno *gledé* s sklonom, katerega zahteva glagol, čegar deležnik je *gledé*. Potemtakem *gledé to* ali *gledé na to*, *gledé na okoliščine*, *gledé na sposobnosti* itd. In ker sem baš pri prepoziciji: kako je pa bolj prav

11. „*Mej*“ ali „*med*“? Miklosich piše: »... asl. mežu zwischen, mežusobica, nsl. meju, mej, jetzt, über-raschend, med, das wohl uralt ist«...¹⁾ In St. Škrabec in Levstik²⁾ sta o tem svoje mnenje izrekla in se izrekla za »mej«, torej mi ne ostane nič drugega, kakor opozoriti na to čitatelja in kak primer navesti iz Dalmatina. »Reslozhik mej Poftavo inu Evangeliom.« Predg. »Reslozhik mej téh Vernih in Nevernih tērpljenjem« ibd., »ali tu je en velik reslozhik mej tém tērpljenjem« ibd. Mi dajemo vsakako prednost stari organski obliki *mej*. *Meja* ne meda, torej tudi *mej*.

12. „*Zakaj*“ je v prvi vrsti vprašalna členica in se naj ne rabi v pisme-

¹⁾ Deutsch - slovenisches Handwörterbuch. Klgfrt. 1889. Ant. Bartel, str. 677.

²⁾ »Gledé pašnikov«, Slovenska slovnica. Šuman 1884, str. 147 in A. Janežičeva slov. slovnica. (Jakob Sket) 1889, str. 191.

¹⁾ Etymologisches Wörterbuch. Wien 1886, str. 185.

²⁾ Cvetje I., 2 zvezek in Glasnik 1867, str. 44, 60.

čeljüst (slika 4, 3) z močnimi perutničastimi vijaki na že večkrat omenjeni okvir.

Ta čeljüst ima namreč nalogo, da kamero drži v pravi legi ter brani, da se ne premakne. Slika 3 kaže kamero pritrjeno na okvirju pri m_1 , ki se na-

slanja na čeljüst na levi strani; pri prvi ekspoziciji pa se mora naslanjati na čeljüst, ki je na desni strani pritrjena, sama mora biti pritrjena pri m_2 . Da vijaki ne poškodujejo lesa pri špranjah, dobro je podložiti jih z železom v obliki špranj $A B C$. (Konec.)

Schopenhauer.

(Slika iz novejše modroslovne in kulturne zgodovine. Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Pač težko, da bi bila mati ali sin jako žalovala za očetom. Oba sta bila sedaj prestejša in sta tudi hotela to prostost po svoje porabiti. Mati se je preselila takoj naslednje leto s hčerko Adelo v Voimír (Weimar), tu se je začelo zanj novo življenje. Bilo je, kakor da bi se bila prerodila. Zabave, prijetne družbe in pisateljstvo — to se je vrstilo drugo za drugim in ji sladilo vdovsko življenje. Sina je bila smrt očetova nekoliko pretresla. Ostal je v kupčijem nauku, kamor ga je bil dal oče, dasi nerad: le očetova volja ga je zadrževala. Ker ni imel za kupčijo veselja, bil je vedno nezadovoljen: pa ne samo to, tudi jako slab učenec. V resnici je zamujal svoja dela v pisarni, slepil svojega prednika na razne načine, bodisi da je izdelke svoje muze skrival v miznici, bodisi da je raje sedel v Gall-ovih predavanjih o možganih, nego v shrambah.¹⁾ Pisal in tožil je večkrat materi o svojem stanu, a ta se iz prva za to ni dosti menila, potem pa mu je vendar dovolila, da pusti kupčijstvo in se pripravi na kaki gimnaziji za vseučilišče. Pride (l. 1807) na gimnazijo v Gothi, kjer je v učenju sicer napredoval, a kmalu pokazal svojo nemirno in brezobzirno naravo. Zasmehoval je enega izmed profesorjev, a temu kaj takega ni bilo všeč. Zato je zapustil Schopenhauer konec l. 1807 Gotho in prišel k

materi v Voimír. Kot gimnazijski dijak je hotel precej potratno živeti in tudi svet nekoliko okusiti, hodil okoli baronov in grofic, da je morala še mati, ki ni bila varčna, opominjati ga, naj se omejuje.¹⁾ V Voimíru pa je takoj pokazal svojo čudno naravo in neznosne navade. Materi se je zdelo, da ne more ž njim bivati pod eno streho, in tako tudi ni bival pri njej. Čujmo, kaj mu mati sama piše: »Za mojo srečo je potrebno, da si ti srečen, ni pa treba, da bi bila jaz priča te sreče. Zmirom sem ti pravila, da je jako težko s tabo živeti, in čim bolj te opažam, tem večja se mi zdí težava. Ne prikrivam ti: dokler si tak, kakoršen si, pretrpela bi raje vse, kakor se za to odločila. Jaz ne preziram, kar imaš dobrega, tudi ni v tvojem srcu to, kar me plaši, ne v tvoji notranji, ampak v tvoji zunanji naravi, v tvojih nazorih, v tvojih sodbah, tvojih navadah, s kratka: v nobeni stvari, ki se tiče zunanjega sveta, ne morem se vjemati s teboj. Tvoja čmernost, tvoje tožbe o neizogibnih rečeh, tvoj temni obraz, tvoje čudne misli, katere naznanjaš, kakor kak 'orakel', in katerim ne sme nihče ugovarjati, težé me in mi kratijo mojo dobro voljo, a tebi to nič ne pomaga. Tvoje nesrečno prepričanje, tvoje 'lamentacije' (tožbe) o neumnem svetu in človeškem siromaštvu mi delajo hude noči in sitne sanje.«²⁾

¹⁾ Gwinner, o. c. p. 24.

²⁾ Ibid. p. 27. — ³⁾ Ibid. p. 26, 27.

Schopenhauer je bil star 19 let, ko mu je mati tako pisala in ga tako slikala. Mati ga je pač poznala! Seveda ni bilo to dobro za njegov značaj. Ako ni marala ž njim bivati njegova lastna mati, kako je moral soditi še le o drugih ljudeh! Zato trdi po pravici njegov večkrat imenovani častitelj in življenjepisec, da je bil že takrat kot mladenič »za življenje do cela pokvarjen« (t. j. nezmožen) in da se je poprijel svojega »samotarskega poklica po volji prirode z vso silo in odločnostjo svojega značaja.« Kakšen značaj mora biti neki tak značaj? Od ljudij se odtujiti, za nikogar ne marati, le samega sebe iskati in zase delati, od takega mišljenja pa do sovražstva ljudij je samo en korak. In tak človek naj človeštvo osreči — s svojim zaničevanjem in sovraženjem sveta?

Začel je Schopenhauer res le sam zase in sam v sebi iskati sreče. Pečal se je s starim (klasičnim) slovstvom in imel zanje veliko veselja, tako, da se je ž njim dokaj seznanil. Baval se je nekoliko tudi z matematiko in zgodovino in tako se je pripravil za vseučilišče, na katero je šel star 21 let, in sicer v Göttingen. Iz prva se je hotel posvetiti zdravilstvu, potem pa se lotil kmalu modroslovja, ki mu je najbolj ugajalo. Poročil iz tega časa nimamo: le toliko vemo, da se z dijaki ni mnogo bavil, čital Platona in Kanta in se skoro gotovo bavil resnobno z učenjem.

Jeseni l. 1811 gre iz Göttingena v Berlin. Tu sèm ga je vlekla slava Fichtejeva. Nekoliko časa se trudi sicer s tem zamotanim in vendar praznim modroslovjem, a kmalu se ga naveliča in se začne ž njim samo šaliti ali bolje norčevati. Še pozneje se je Schopenhauer rogal onemu možu, katerega so drugi takrat jako spoštovali in ki je bil po svojem нравnem življenju, po svoji resnobi in svoji ljubezni do domovine stokrat nad Schopenhauerjem. Tudi takrat slovečega Schleiermacherja je poslušal, a ž njim se ni nikakor vjemal. Ko je Schleiermacher v predavanju izrekel, da modroslovje in verstvo (religija) ne moreta biti drugo brez drugega, zapisal si je Schopenhauer na rob svojega zvezka: »Nihče, ki je veren, ne pride

do filozofije. On ga ne potrebuje (verstva); nihče, ki v resnici modruje, ni veren. On hodi brez vodila, prosto.« Schleiermacherju je dajal celó nepriimerne priimke. To nam kaže zadosti jasno značaj našega modrijana. Tu se nečem sicer z nikomer pričakati, v kakšni razmeri sta verstvo in modroznanstvo. A to je popolnoma izvestno, da je pravo modroznanstvo pred vsem ponižno. Pravi modrijan se ne zaganja srdito v onega, ki misli drugače nego on, marveč posluša in premišlja razloge njegove. Poleg tega je tudi dovolj predrzno, da hoče 23letni učenec svojega za 20 let starejšega učitelja zavračati, da hoče o stvari kar ob kratkem soditi, katero so mnogi drugi pred njim že dognali. In kakor tukaj, tako je snoval predrzno svoje misli in sodbe tudi pozneje.

Znano je, da se je takrat pripravljaval Napoleon na vojsko z Rusi. Iz viharnega Berlina gre Schopenhauer na Sasko, da bi tukaj izdelal svoj spis za doktorsko čast. Spisu je dal naslov: »Die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde« (četverna korenina stavka o zadostnem vzroku). V oktobru l. 1813 je bil na podlagi tega spisa promoviran (za doktorja povzdignjen) v Jeni. Naš namen ni, da bi o tem spisu sodili, zato se držimo raje njegovega življenja. Nastopno zimo je bival v Vojmiru. Ponafljalo se je isto, kar se je godilo med materjo in sinom že popreje: nista mogla bivati skupaj. Materino življenje mu ni ugajalo, očital ji je celó, da ni čislala spomina njegovega očeta, da ga ni ljubila itd., in tako se je dovršil oni razdor med materjo in sinom, ki ni nikakor časten niti za prvo niti za drugega. Skoro se je zdelo, kakor bi si bila nevoščljiva. Tako n. pr. je rekel včasih sin: »Jaz in ti sva dva« — češ, tudi jaz kaj veljam in midva se ne moreva vjemati. Ko ji je izročil svoj prvi spis, reče mu mati: »To je pač za lekarje« (za zavijanje). Sin ji odvrne: »Čitali bodo spis še takrat, ko ne bode nobenega izvoda tvojih spisov več med staro šaro.« A ona ga zbode: »Tvojega spisa se bode dobila lahko še cela (t. j. nerazprodana) izdaja.« Res je sina zbudilo tako govorjenje, a v svojem srcu je storil sklep

in ga tudi povedal, da hoče biti »filozof 19. stoletja.«

Še bolj pa je Arthurja dražilo, da mu utegne mati zapraviti njegovo imetje. Sam namreč ni imel nade, da bi si mogel kaj pridobiti. Ponavljali so se žalostni domači prizori.

V Vojmiru ga je posebno Goethe zanimal. Ta je bil takrat nekak vojmirski bog in se je pečal posebno z naukom o barvah. Tudi Schopenhauerja je hotel za svoje nazore pridobiti, a polagoma se jim je Schopenhauer izneveril.

(Dalje.)

Čutno predstavljanje pa mišljenje in zakoni mišljenja.

(Modroslovna razprava. Piše dr. Iran Svetina.)

(Dalje.)

Gake splošne predstave nastajajo tudi v živalski »duši«, in tako tudi žival nekoliko spoznava splošnost, seveda bistveno drugače nego človek. Tako n. pr. niso popolnoma enake vse gostilne ob cesti, v katerih ostajajo vozniki, a nekaj skupnega in enakega, nekaj bistvenih znakov imajo vse. Ako je kak konj že večkrat obstal pred raznimi takimi gostilnami ter dobival tam krme, potem pa pride do nove gostilne, katere še nikdar ni videl, zavozil bode vendar kar sam ob sebi pred-njo, posebno, ako je lačen. Kako ravna voznik z razvajenim konjem, ki hoče obstati pred vsako gostilno, ako ga želi tega odvaditi? Bič zavilhti nad njim, kadar namerava zaviti v stran, in tolikokrat, da se tudi ta neprijetna predstava združi z ono predstavo gostilne in sicer tako, da je jačja nego prijetna predstava krme. Ko se to doseže, potem konj ne bode več sam zavijal s ceste proti gostilni. Ker namreč žival nima proste volje, odločuje njeno ravnanje vsikdar najmočnejša predstava.

Splošna predstava še ni pojem; a od nje do pojma je le en korak, pač korak važen, odločilen za naše spoznanje. Žival nikdar ne more storiti tega koraka. Stori ga pa človek, ki ima predstave svoje duše v oblasti ter more svobodno in razumno gospodovati nad njimi. On loči v splošni predstavi nebistvene znake od bistvenih ter samo poslednje ohrani v svoji zavesti, in tako v svojem duhu

iz splošne predstave izobrazí pojem. Iz obrazca

a { *abc*
def
ghi

nastane potem obrazec *A*, ki nam pred-očuje pojem.

Pojem je torej skupina bistvenih znakov kakega predmeta v naši zavesti, odločena od nebistvenih znakov.¹⁾

Ko smo na ta način izobrazili pojem, tedaj smo že mislili. To je bilo že delo naše proste volje, katero je vodil um, ker smo iz različnih posameznih predstav izbrali nekatere znake ter jih združili v celoto, druge znake pa smo izločili. Pri tem opraviu smo ravnali sicer npravno svobodno, vendar pa razumno, ker nismo slepo združevali in izločevali, ampak smo združili samo bistvene znake, nebistvene pa izločili. Ako bi bili izpustili kak bistven znak, ali pa privzeli nebistvenih znakov, potem bi bili sicer tudi dobili pojem, ki bi pa ne bil primeren, ampak v prvem slučaju preširok, v drugem preozek. Hoteč n. pr. izobraziti pojem »paralelogram«, moram združiti znake: »čveterokotnik,

¹⁾ Čitatelje opozarjamo, da je to razlaganje sicer po šolah navadno, da se nahaja v mnogih knjigah, zlasti onih, ki so pisane v Herbartovem duhu, da pa drugi dušeslovci pojme drugače razkladajo, zlasti peripatetično modroslovje stavi pojme na drugo podlago. Gosp. pisatelj razlaga dosledno po načelih, in zato bi bilo neumestno ugovarjati mu. Uredn.

sala«. Zato mislim bi dobro bilo, da mi pustimo »minister . . . zadev« ter pišemo in govorimo po enem ali drugem omenjenem načinu. Zakaj beseda »posel« (izgovori pósew) je domača, znana in pomeni pri nas, kakor pri Srbih in Hrvatih »posao, poso«, med drugim tudi Angelegenheit, affaire, negotium. S kratka, mislimo slovenski, in bomo tudi govorili in pisali. Le poglejmo Levstikovo knjigo: »Nauk slov. županom«, v kateri piše le: »občinske reči, stvari, občinski posel, opravek« itd. Postavim: »to oblastvo je druga sodnja stopinja . . . v občinskih stvareh.« »Blagajniške posle naj župan opravlja sam.« Taka pisava je domača, res slovenska.

Se nekoliko vzgledov, v katerih bi današnji Slovenci gotovo rekli »zadeva«, predniki naši pa so drugo besedo za to govorili. Tako piše Dalm. »Ti nêmafh Vbosiga sagovarjati v' njegovi rézhi. Ti nêmafh tvojega Vbosiga Praudo preobèrniti v' njegovi rézhi«. II. Mojz. 23. »Tu nej dobru kar ti dela fh: Ti fe prevezh trud fh, inu ta folk tudi, kateri je per tebi. Sakaj ta rezh je tebi famimu pretefhka« 18 ibd. »Jeft imam tebi o Krajl eno rézh fkriunu povédati«. Judic. 3. Japelj: »Ti ne dela fh prav . . . le to opravilo je zhes tvojo mózh.« II. Mojz. 18.

(Dalje.)

Schopenhauer.

(Slika iz novejše modroslovne in kulturne zgodovine. Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Spomladi 1814. leta gre Schopenhauer v Draždane, ki so se mu bile že poprej priljubile, in začne misliti, kako bi izvršil veliko modroslovno delo, s katerim bi se povzdignil do prvega filozofa 19. stoletja. In res! Kmalu spravi svoje misli in nazore v nekak sestav, modroslovni nauki se mu začno snuti in v štirih letih je bilo delo dovršeno. Podlaga za to delo je bil pač najbolj Kant, a kaj ugodna sta bila Schopenhauerju tudi Francoza Helvetius in Cabanis, materijalista v pravem pomenu, iz katerih ni mogel povzeti niti mrvice čisto zdravega mišljenja. Pa tudi »poetični pesimizem« Chateaubriandov in Byronov je imel mnogo moči na njegovo mišljenje in tako je zavil odločno v pogubni tok pesimizma. Pristaviti moram še, da se je že v Vojmiru pečal z indijsko staro zgodovino in vero — z buddhizmom, kar je pač tudi pripomoglo, da se je na to stran razvilo njegovo modroslovje.

Spoznali bomo pozneje, kakšen je bil sad, ki se je razvil iz tega cvetja, iz tega učenja. Mimogredé omenjam

tudi, da se je to učenje čudno vjemalo z njegovim življenjem. Bolj in bolj se je zavil naš filozof v zaničevanje sveta in ljudij, katere je imenoval s častnim naslovom »bipedes« — dvonožce; čim dalje bolj je spoznal dolžnost, vse čutne nagone zatirati in moriti, a ob enem se je udajal sam že tu v Draždanah, kakor pozneje, jako nečastnim pregreham in se valjal v blatu človeške slabosti. Njegov življenjepisec imenuje tako počenjanje »pravice mladosti« in to nam kaže dovolj, kakšni nravní nazori prevevajo omikance in modroslovce Schopenhauerjeve vrste. Prav isti življenjepisec trdi, da se ne smemo izpodtikati nad tem nasprotjem med življenjem in naukom Schopenhauerjevim. Saj je bil misijonar resnice za človeški rod. »Kdor ne zna ločiti nauka in življenja, spoznavanja in delovanja, utegne biti dober človek, pravi kristijan, a filozof ni, in naj pusti naše filozofe v miru.« Kakšni, res grozni nazori! Gorjé narodu, v katerem bi se ugnezdili!

Modroslovno delo, katero je pisal v Draždanah, imenoval je: »Die Welt als

Wille und Vorstellung«. Pisal je z vnemo in gorečnostjo, kar ni sicer navadno pri modroslovcih, in to mu je pridobilo pozneje mnogo priznanja in mnogo čitateljev. S tem pa ne pravim, da je v delu vse jasno in dosledno. Še v pozni svoji dobi je bil vesel svojega dela in trdil, da se more kaj takega pisati le v mladosti. Kar občudoval je samega sebe, da je mogel kaj takega pisati. V avgustu 1818. leta je bilo delo dovršeno; založil je je F. A. Brockhaus.¹⁾ Iz prva ni imelo delo nikakega uspeha; največ izvodov so prodali kot ničvreden papir.

Še predno se je dotiskalo njegovo »veliko delo«, odpotuje Schopenhauer omenjenega leta v Italijo. V Rimu je ostal štiri mesece in občeval tukaj, kakor tudi v Neapolju, mnogo z mladimi Angleži. »Kot oživljajoče središče večjega ali manjšega kroga se je kmalu udeleževal tudi vseh nerodnostij njegovih.«²⁾ Hotel se je družiti tudi z umetniki. A ti so se ga izogibali in ga izgnali izmed sebe. Eden izmed navzočih Nemcev, Carl Witte, pripoveduje tako-le: »Nekega dne je poudarjal Schopenhauer v 'Caffé Greco', kako ugodno je v stari umetnosti to, da ponuja krog olimpskih bogov umetniku telesne izraze za različne posebnosti (individuvalnosti). Eden izmed navzočih umetnikov, zdi se mi, kipar Eberhard, opomni: V to imamo dvanajstero apostelnov! A lahko si mislite, kako so se zgrozili vsi nad odgovorom Schopenhauerjevim: Idite vendar vi in vaših dvanajst jeruzalemskih filistrov!« J. Fr. Böhmer piše kaj zanimivo in zadovoljno o tedanjem življenju v Rimu. O Schopenhauerju pa pravi: »Samo filozof Arthur Schopenhauer, pozneje glasoviti, posebež iz Franko-

broda, delal je s svojimi mefistofelskimi dovtipi nekoliko časa skazo med tovariši. Ko pa je enkrat trdil, da je nemški narod med vsemi najneumnejši, da je pa vendar dobil veljavo med drugimi, ker nima nikake vere, tedaj se je vzbudil pravi vihar med nami in več glasov je zahtevalo: Vrzimo ven zanikarneža (den Kerl)! Odslej se je ogibal filozof omenjene kavarne.«¹⁾ Tudi pred Francozi in Angleži se je bahal, da ga je sram, ker je Nemec in ker je njegov narod tako neumen. — Schopenhauer se je s tem najbolje označil samega sebe. Kdor se sramuje svojega naroda, tisti ni vreden, da bi pripadal njemu. Kako bi mi Slovenci sodili o slovenskem pisatelju, ki bi tako govoril o svojem narodu? Neki Francoz je nejevoljen nad takim govorjenjem odvrnil: »Ako bi po nesreči tako mislil o svojem narodu, ne bi govoril o tem nikomur.«. A Schopenhauer se je ponašal s takim mišljenjem!

Da se ni oziral Schopenhauer na nič drugega nego na samega sebe, kadar mu je bilo kaj na poti, to je pokazal 1819. leta, ko je propala ona trgovska hiša, kjer je bila naložila mati vse imetje. Takoj je hitel domov in delal brezobzirno, kolikor je mogel, da si ohrani svoj delež. Sam si je še dovolj pomagal, a mati in sestra sta izgubili skoro vse imetje.

A našega filozofa je jelo resneje skrbeti, kaj bode, ako mu kak neugoden slučaj pobere njegovo dedščino. Zato je mislil, kako bi si tudi kaj prislužil. Najbolj ga je vleklo, da bi dobil profesorsko stolico za modroslovje na kakem nemškem vseučilišču. Izbral si je Berlin. Prošnjo, katero je poslal na modroslovno fakulteto, da bi ga profesorji sprejeli, sklepa tako-le: »Boga pa dobrega in neskončnega prosim, da bi Vas bodoče leto in mnoga leta potem ohranil zdrave in brez škode in vas obsul z vsemi dobrotami!« Tako piše bogotajec, kadar se mu zdi prikladno!

(Dalje.)

¹⁾ Gwinner piše, da je izšlo v novembru 1818. l., iz drugih virov povzemamo, da je izšlo 1819. l., ali da ima delo vsaj to letnico. Pri rokah imam 3. izd. iz 1859. leta. Zanimivo je, kako se je vedel Schopenhauer do Brockhauusa. Bal se je, da ne bode dobil plačila za rokopis ali honorara. Zato mu je pisal prav surova pisma. Brockhausu, ki je bil pošten, delo je hudo tako sumničenje. Rekel je: »Pri tem človeku se moram premagovati: to je pravi pes, privezan na verigo.«

²⁾ Gwinner, str. 53.

¹⁾ Janssen, Zeit- und Lebensbilder, I. 310.

²⁾ Deum vero optimum maximum ut in hunc, qui iam instat et in multos deinceps annos salvos incolumesque vos servet bonisque omnibus vos velit cumulare.

Schopenhauer.

(Slika iz novejšje modroslovne in kulturne zgodovine. Spisal dr. Fr. L.)

(Konec.)

Morebiti blagovoljni čitatelj sedaj radovedno popraša: Kaj je neki učil ta zanimivi mož? Dalo bi se res mnogo povedati o njegovih naukih, ker trebalo bi samo pogledati v njegova dela in napisal bi ti toliko, da bi bilo dovolj za nekaj letnikov našega lista. A nekaj vendar moramo povedati o njegovih naukih, da bode ta spis vsaj malo popoln.

Schopenhauer začenja svoje največje delo s tem-le stavkom: »Svet je moja predstava«, in trdi, da velja ta resnica o vsakem živem in spoznavajočem bitju. A ker razpada predstava v subjekt in objekt, ni predstava bistvo sveta, ampak bistvo sveta je volja. Volja — ta je prvotna v vseh rečeh, iz volje je vse. Telo n. pr. je samo volja, ki se je obistinila, »objektivirala«. Enako tudi svet: svet je iz volje. Ta volja je samo ena, a deluje različno. — Dovolj o teh naukih! Menim, da sedaj čitatelj ni modrejši, ko je to prečital. In nikakor ni resnično, kar piše in uči naš modrijan. Svet je res moja predstava, to je, svet si predstavljamo: a svet ni samo predstava, marveč še nekaj drugega je svet — in to čisto prezira Schopenhauer, ne meneč se, ali je prav, ali ne. Tako n. pr. si predstavljam sedaj stolp sv. Marka v Benetkah. In ta stolp ni samo v moji predstavi, ampak je tudi izven nje in brez nje. Kako neosnovano je dalje, kar govori o volji! Kako zamenjava pojme, kako silovito razlaga pojave! — Najzanimivejše, a tudi najžalostnejše je, kar uči o našem delovanju in življenju. Življenje je samo trpljenje. Vedno si človek česa želi, prav zato pa tudi trpi. Iz trpljenja se pogrezne v drugo trpljenje, tako gre brez konca in kraja. A kako naj si pomaga? Ako neče več trpeti, ne sme več želeči; ako neče več želeči, ne sme več živeti. Treba torej, da človek pokonča svojo željo, da bi živel. Kaj je to drugega, kakor zatiranje, uničevanje samega sebe! In

smrt — ta je rešitev, ki človeka iztrga iz trpljenja in ga presadi — kam? V srečno večnost? Ne, v nič, ničnost, ki je največja sreča. Zakaj biti je nesreča, a ne-biti, to je edina sreča.

Dve stvari bi rad posebej poudarjal o naukih Schopenhauerjevih: prvič, kako je učil ljubezen do bližnjega človeka, in drugič, kako je učil askezo ali zatajevanje (mrtvenje) samega sebe. — Ako spoznamo, kaj je trpljenje, od kod izvira, kaj smo sami in kaj so drugi, kadar se iznebimo misli na oni »principium individuationis«, ki nas tako rado veže, tedaj se začnemo zanimati tudi za trpljenje svojega bližnjega, kakor za svoje. »Človek hoče napraviti ravnotežje med obema, pritrga si veselje, prevzame težave, da olajša drugim trpljenje . . . Dobri človek živi v svetu prijateljskih bitij. Sreča vsakatega teh bitij je njegova sreča.«¹⁾ Torej s kratka: Schopenhauer uči tukaj ljubezen do bližnjega, ljubezen do človeštva, zlasti do trpečega. A ne samo tega. Kdor spozna bistvo stvari, ta je prišel do »pomirjevanja« vsake volje. Njemu se volja odvrne od življenja; groza ga je uživanja, ker ž njim goji svojo voljo. Človek pride do tega, da se radovoljno odpove vsemu in udá, da se popolnoma umiri in voljo svojo zatré.«²⁾ Tako in enako uči naš modroslovec, kako naj se mrtvimo, zatiramo in voljo svojo uničujemo, da se vedno bolj približamo ničnosti. A žal, da isti modroslovec bodisi z vzgledom, bodisi z besedo drugodi vse drugače uči kakor tukaj.

Ljubezen do bližnjega je lepa reč: a kdor jo samo oznanja, pa ni v javnosti ne izpolnjuje, temu ne more verjeti nihče. Kako je Schopenhauer ljubil človeka — brata, to smo deloma že slišali. Kdo je tako zaničeval človeka

¹⁾ Welt als Wille und Vorstellung, 1859, I. str. 440. 442.

²⁾ Ibid. str. 448.

in človeštvo, kakor Schopenhauer, ki mu mnogokrat še človeškega imena ni dal? »Dvonožci« so mu ljudje, a ne samo v šali, ampak v bridki resnobi, ker jih zaničuje. In zakaj jih zaničuje? Ker neizmerno ljubi in ceni sebe. Poslušajmo zopet Gwinnerja! »On je imel od zibelke do groba neomahljivo prepričanje, da ga ločijo zvezdne daljave od onih, s katerimi bi moral živeti, katere bi moral ljubiti.« (Str. 115.) »Že ko je bil star trideset let, predsedalo mu je do cela, da bi imel bitja (ljudi) za sebi enaka, katera niso enaka. Dokler je mačka mlada, igra se s papirnatimi oblicami, ker se ji zdé žive, njej enake; ko je pa starejša, pozna jih in jih pusti. Tako se mu je godilo z dvonožci. Da bi nas ljudje ljubili, morali bi jim biti mi enaki; to pa naj hudič vzame! Ljudje se družijo zato, ker so podli, malovredni, bedasti, slaboumni in malo prida. Vse dvonožce pozdravljaj: mir z vami, nič več!« (Stran 120. 121.) »Ko je dovršil 40. leto, zdelo se mu je . . . , da je višji, kakor si je mislil, a svet se mu je zdel prazen in zapuščen . . . ko je postal mož, sklenil je, samo za-se živeti in kolikor najmanj možno baviti se z onimi, katerim daje dvoje nòg pravico, da nas imajo za sebi enake . . . V svetu, v katerem je najmanj pet šestin malopridnežev (Schurke) ali pa norcev in „butelnov“, mora se vsakdo izmed zadnje šestine od drugih odločiti.« (Str. 125.) In zopet imenuje svet »podel« in opominja, da naj pomislimo, predno imamo kaj opraviti z ljudmi, da jih bomo morali zaničevati ali sovražiti. In skoro obžaluje, da si ni mogel dovolj misliti, kako so ljudje malenkostni in malo prida. — Dovolj, čitatelj, kaj ne? To je torej Schopenhauerjeva ljubezen do ljudij! Tega se je torej naučil naš modrijan s svojim modrovanjem, da treba ljudi zaničevati in celó sovražiti! Drugega dokaza nam ni treba iskati proti njemu. Raduj se, človeštvo, modrijana, ki pljuje na-te in ne vé, kako bi ti mogel najbolje izraziti svoje zaničevanje!

A morebiti je bil Schopenhauer res pravi „asket“, ki se je mrtvil, zatajeval, morebiti meso svoje bičal, živel v čistosti in uboštvu, o katerih govori sam tako prepričevalno? Ne bi hotel moža po njegovi smrti tožiti in ga čitateljem kazati v pravi podobi, ako bi se ne bil sam imel za tako popolnega, ako bi ne bil trosil svojih pogubnih nauk med ljudi. Zatajevanja ni poznal nikakoršnega; o zmernosti, zdržnosti je pisal, a izvrševal je ni. »Z Byronom je večkrat vzdihoval (?), da mu je tako težko dati slovo ženskam, a tako lahko možkim.« (Str. 147.) Da se ni zatajeval z uboštvom, tudi ne v jedi in pijači, omenjali smo že drugodi.

Ali je veroval Schopenhauer sam sebi? Ali je imel za resnično to, kar je učil?

Toliko bodi dovolj. Dalo bi se povedati še mnogo o njegovem samoljubju, in nespodobnem pisarjenju o neljubih mu osebah, pa ne morem več povedati. S kratka rečemo ob koncu tega spisa, da Schopenhauer ni koristil vedi, ni koristil človeštvu, pač pa škodoval. Kdor pravi, da je Schopenhauerjevec, ta pač težko vé, kaj govori. Zlasti je pa čudno, da so nekatere omikane gospe vnete za Schopenhauerja. Skoro gotovo le zato, ker ga niso čitale. Ko bi ga čitala, čitateljica, našla bi take stvari o svojem spolu v njegovih delih, da bi iz nevolje in srda, kakor tudi zaradi razžaljenja ženske časti, nesla nespodobnega filozofa v ogenj.

Sedaj se pa lahko razveseliš, čitatelj, svoje preproste krščanske vere, ker si videl, kakšen je njen hudi nasprotnik — Schopenhauer. Zanimivo je, kar priznava celó častilec njegov¹⁾ gledé na nekatere nauke: »Skoro nemogoče se zdi, kako bi mogel tako pameten mož, kot Schopenhauer, takim izrodkom znorele pameti dati znamenja modroslovja. A vemo, da so tudi v glavah človeških . . . „nerodne razpoke“, v katerih neha vse pametno mišljenje in stopa na mesto logike — domišljavost.« Žalostno, pa resnično!

¹⁾ Stern, ibd. str. 26.

